

УДК 330.101.542

*Н. І. Верхоглядова,
д. е. н., проф., проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ ПДАБА, м. Дніпропетровськ
І. О. Каширнікова,
аспірант, асистент кафедри обліку, економіки та управління персоналом підприємства,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, м. Дніпропетровськ*

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

*N. I. Verhoglyadova,
Dr. Sc. (Econ.), Prof., the provost on scientific and pedagogical work of Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture,
Dnepropetrovsk city
I. O. Kashyrynikova,
postgraduate student, an assistant of Department of accounting, economics and human resources management of enterprise,
Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture, Dnepropetrovsk city*

METHODOLOGICAL APPROACH TO THE DEFINITION OF INNOVATIVE CAPACITY OF ENTERPRISE

Стаття присвячена актуальній проблемі визначення інноваційного потенціалу підприємства. Авторами проведено аналіз існуючих підходів до визначення сутності інноваційного потенціалу та його складових компонентів. У дослідженні інноваційного потенціалу підприємства в сучасних умовах найбільш прийнятним є використання комплексного підходу до визначення сутності інноваційного потенціалу, адже він враховує багатогранність досліджуваного поняття інноваційного потенціалу, не концентруючись на окремих його характеристиках, а об'єднуючи їх.

This article is devoted to the problem of determining actual innovation potential of enterprises. The authors analyzed the existing approaches to defining the essence of innovation potential and its components. In research of innovation capacity of enterprises in modern conditions most acceptable is to use complex approach to determining the nature of innovation potential, because it takes into account the diversity of the studied concept of innovative capacity without concentrating on its individual characteristics but combining them.

Ключові слова: *потенціал, інноваційний потенціал підприємства, комплексний підхід, методичний підхід.*

Keywords: *potential, innovative potential of the enterprise, complex approach, methodological approach.*

Постановка проблеми: Сучасна багатоваріантність визначення поняття "інноваційний потенціал" робить неможливим узагальнене трактування цієї категорії. Суперечність щодо тлумачення зазначеного терміна інноваційного потенціалу породжується відсутністю єдності поглядів на розкриття його змісту. Це зумовлює актуальність детального вивчення поняття "інноваційний потенціал".

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній економічній літературі немає однозначного трактування сутності інноваційного потенціалу. Проте, необхідно зазначити, що визначення поняття "інноваційний потенціал" відображено у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, І. Балабанов, А. Савчук, А. Гриньов, Г. Капінос, О. Радюк, А. Тихонов, Л. Мартюшева, В. Калишенко, А. Ганісва, Н. Чухрай, Н. Попова, В. Матвейкин, І. Бузько, С. Ілляшенко, М. Титова, С. Кочетов, К. Фрімен, В. Нагорний, В. Левченко, С. Власова та ін.

Формулювання цілей статті. Багатоваріантність тлумачень поняття "інноваційний потенціал" та його складових зумовлює необхідність постановки таких цілей цього дослідження:

- здійснити огляд сучасних напрацювань вчених щодо тлумачення поняття "інноваційний потенціал" та його складових;
- узагальнити тлумачення поняття "інноваційний потенціал" у підходи з зазначенням переваг та недолів кожного з них.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні науковці, досліджуючи проблеми інноваційного розвитку, приділяють велику увагу визначенню сутності такого відносно нового в економічній науці поняття, яким є інноваційний потенціал підприємства. З огляду на це, в сучасній літературі економічного спрямування з'явилося багато різних трактувань цього поняття. Не викликає сумнівів лише те, що інноваційний потенціал є однією з найважливіших складових частин сукупного потенціалу підприємства, яка дозволяє досягти його стратегічні цілі та вирішити інноваційні завдання його розвитку. Зважаючи на таке значення інноваційного потенціалу, підходи до визначення цього поняття вимагають систематизації, а його сутність потребує уточнення

Згідно Закону України від 08.09.2011 № 3715-VI «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», інноваційний потенціал представляє собою сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничо-соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки.

Слід зазначити, що вперше це поняття ввів в науковий обіг К. Фрімен, який розглядав інноваційний потенціал як чинник, що забезпечує ріст економічної системи завдяки нововведенням.

В сучасній економічній літературі немає однозначного трактування сутності інноваційного потенціалу. Як справедливо зазначає Ю.Головіна, існуючі в економічній літературі визначення цього поняття в основному не мають радикальних розбіжностей, проте у багатьох дослідженнях автори концентрують свої зусилля на вивченні окремих складових інноваційного потенціалу, через що інколи визначення цього поняття мало співвідноситься між собою.

Узагальнення підходів до визначення сутності інноваційного потенціалу дозволило виділити наступні:

- інноваційний потенціал як сукупність різних видів ресурсів, що можуть бути використані для здійснення інноваційної діяльності;
- інноваційний потенціал як спроможність (здатність) підприємства до розробки та впровадження інновацій;
- інноваційний потенціал як ступінь готовності до здійснення інноваційної діяльності та досягнення інноваційної мети;
- інноваційний потенціал як сукупність можливостей в інноваційній діяльності підприємства;
- інноваційний потенціал як система дій, заходів до розробки освоєння та впровадження інновацій;
- комплексний підхід до визначення інноваційного потенціалу підприємства.

Характеристика виділених підходів з зазначенням їх переваг та недоліків знайшла своє відображення в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.
Характеристика підходів до визначення інноваційного потенціалу підприємства

Підхід до визначення	Автори	Переваги	Недоліки
як сукупність різних видів ресурсів, що можуть бути використані для здійснення інноваційної діяльності	І. Балабанов, А. Савчук, А. Гриньов, Г. Капінос, О. Радюк, А. Тихонов, Л. Мартюшева, В. Калишенко, А. Ганієва	Враховують, що для здійснення інноваційної діяльності підприємство має володіти певними ресурсами (наявними чи прихованими)	Не враховують спроможність підприємства до використання наявних та потенційних ресурсів, його готовність до впровадження інновацій
як спроможності (здатності) підприємства до розробки та впровадження інновацій	Н. Чухрай, Н. Попова, В. Матвейкин, І. Бузько, С. Ілляшенко, М. Титова, С. Кочетов	Враховує наявність компонентів потенціалу, здатність їх використання	Не уточнює структуру ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності та готовність підприємства для неї
Підхід до визначення	Автори	Переваги	Недоліки
як ступінь готовності до здійснення інноваційної діяльності та досягнення інноваційної мети	В. Гунін, В. Баранчєва, В. Устинов, С. Ляпіна, Л. Федулова, М. Йохна, В. Гриньова, А. Гриньов, Д. Андріанов, А. Поршнєв	Враховує достатність досягнутого рівня потенціалу для інноваційної активності економіки	Не уточнює структуру ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності, наявність компонентів потенціалу
як сукупність можливостей в інноваційній діяльності підприємства	В. Фридянов, Є. Лапін, Д. Кокурін, В. Чабан, І. Фесенко, О. Федонін, І. Рєпіна, О. Олексюк, З. Шершньова	Враховує можливості підприємства до здійснення інноваційної діяльності	Не враховує здатність та готовність підприємства щодо використання наявних можливостей
як система дій, заходів до розробки освоєння та впровадження інновацій	К. Фрімен, В. Нагорний, В. Левченко, С. Власова	Враховує активну позицію підприємства щодо здійснення інноваційної діяльності	Не враховує ресурси, можливості підприємства для здійснення інноваційної діяльності
комплексний підхід	В. Гончаров, Є. Іванова, Н. Сиротинська, О. Молчанова, В. Верба, І. Новиков, Ю. Левченко, В. Вострякова, Д. Стеченко, А. Григорович, А. Дука, Н. Краснокутська, Л. Шамина	Надання різнобічної характеристики поняттю Врахування багатогранності інноваційного потенціалу	Складність визначень Врахування окремих сторін інноваційного потенціалу та нівелювання інших

Ресурсний підхід до трактування сутності інноваційного потенціалу підприємства є одним з найпопулярніших серед науковців. При цьому, одні автори включають в це поняття наявні у підприємства ресурси, а інші роблять наголос на приховані ресурси, які раніше не використовувалися.

Найбільш загальне визначення інноваційного потенціалу серед представників цього підходу надає А. Савчук, який визначає його як комплекс ресурсів підприємства, які можна використати при здійсненні інноваційної діяльності. При цьому, автор не конкретизує, які саме ресурси мають на увазі.

Так само загальним є визначення таких науковців, як Л. Мартюшева та В. Калишенко, що трактують інноваційний потенціал як сукупність організованих у певних соціально-економічних формах ресурсів, що можуть за певних діючих внутрішніх і зовнішніх чинників інноваційного середовища бути спрямовані на реалізацію інноваційної діяльності, метою якої є задоволення нових потреб суспільства.

Інші науковці, що є прибічниками зазначеного підходу, даючи визначення інноваційному потенціалу, уточнюють склад ресурсів підприємства, що, на їх думку, уможливило здійснення ним інноваційної діяльності.

Так, А. Гриньов трактує інноваційний потенціал, як сукупність матеріальних та нематеріальних активів, які існують на підприємстві та застосовуються при здійсненні інноваційної діяльності. І. Балабанов визначає його як комплекс різноманітних видів ресурсів, зокрема фінансових, інформаційних, матеріальних, інтелектуальних тощо, які потрібні для здійснення інноваційної діяльності [1, с. 432].

На думку Г. Капінос та О. Радюк, інноваційний потенціал підприємства є складним поєднанням тих елементів його фінансових, матеріальних і нематеріальних ресурсів, які використовує підприємство та в змозі задіяти для опанування та впровадження інновацій, як ресурс, втім, ймовірно, залишаючи якусь їх частину накопиченою і не використаною, як резерв, на майбутнє.

А. Тихонов трактує інноваційний потенціал як сукупність різних видів ресурсів, включаючи матеріальні, фінансові, інтелектуальні, інформаційні та інші ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності. На думку А. Ганієвої, це поняття слід розглядати як сукупність кадрових, матеріально-технічних, інформаційних та фінансових ресурсів, що обслуговуються відповідною інфраструктурою, призначених для реалізації нововведень.

Звичайно, щоб підприємство було готове та спроможне здійснювати інноваційну діяльність, воно повинне володіти певними ресурсами, які було б в змозі використовувати. Однак підхід до визначення інноваційного потенціалу як до сукупності ресурсів є дещо обмеженим, адже в сучасних умовах підприємство може володіти достатнім їх обсягом, але бути не спроможним виготовляти конкурентоспроможну на ринку інноваційну продукцію.

Другий підхід передбачає визначення інноваційного потенціалу підприємства як спроможності (здатності) підприємства до розробки та впровадження інновацій. Так, В. Матвейкин вважає інноваційний потенціал характеристикою здатності системи до зміни, поліпшення, прогресу. Схожим є погляд на це поняття Н. Попової, яка трактує його як здатність системи до трансформації фактичного стану речей у новий стан з метою задоволення існуючих або знову виникаючих потреб (суб'єкта-новатора, споживача, ринку тощо). Н. Чухрай визначає інноваційний потенціал як спроможність утворювати нову вартість завдяки цільовому поєднанню матеріальних та нематеріальних активів, що гарантує інноваційний розвиток підприємства.

І. Бузько трактує це поняття як здатність підприємства розробляти й реалізовувати інноваційні проекти. На думку С. Ілляшенко інноваційним потенціалом слід вважати здатність до впровадження досягнень науки й техніки в конкретні товари, які можуть задовольнити потреби й запити споживачів.

М. Титова та С. Кочетов визначають інноваційний потенціал як здатність розглянутого об'єкта реального сектора забезпечити достатній ступінь відновлення факторів виробництва, їхніх комбінацій у технологічному процесі та продукті, що випускається.

Цей підхід до визначення інноваційного потенціалу враховує наявність компонентів потенціалу, здатність їх використання. Водночас, не уточнюється структура ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності та готовність підприємства для неї.

Прибічники третього підходу трактують інноваційний потенціал як ступінь готовності до здійснення інноваційної діяльності та досягнення інноваційної мети. Саме як міру готовності організації виконувати завдання, які забезпечують досягнення поставленої інноваційної цілі визначає інноваційний потенціал Д. Андріанов.

В. Гунін, В. Баранчєєва, В. Устинов, С. Ляпіна визначають його як ступінь готовності втілити в життя завдання, які дають можливість досягти поставленої інноваційної мети, тобто ступінь готовності до впровадження інновацій. Схожою є трактовка цього поняття Л. Федулової як ступеня готовності підприємства реалізувати завдання, завдяки яким можна досягти поставленої інноваційної мети, тобто рівень готовності до здійснення інноваційного проекту.

Так само, як ступінь (рівень, міру) готовності виконати завдання, що забезпечують досягнення поставленої інноваційної мети, тобто ступінь готовності до реалізації проекту чи програми інноваційних стратегічних інноваційних змін трактують інноваційний потенціал М. Йохна, А. Поршнева, В. Гриньова та А. Гриньов.

Перевагою цього підходу є те, що він враховує достатність досягнутого рівня потенціалу для інноваційної активності економіки. Однак, при цьому не уточнюється структура ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності та збалансованість компонентів потенціалу підприємства.

Представники наступного підходу характеризують інноваційний потенціал як сукупність можливостей в інноваційній діяльності підприємства. С. Лапін визначає це поняття як можливість здійснювати інновації власними силами чи купувати їх зі сторони. Як узагальнену характеристику можливостей підприємства здійснити вперше чи відтворити (сприйняти) ефективні нововведення на підставі використання власних та залучених ресурсів визначає інноваційний потенціал І. Фесенко.

О.С. Федонін, І.М. Рєпіна, О.І. Олексюк трактують інноваційний потенціал як сукупні можливості підприємства щодо генерації, сприйняття та впровадження нових (радикальних і модифікованих) ідей для його системного, технічного, організаційного та управлінського оновлення [2, с. 316].

З. Шершньова зазначає, що інноваційний потенціал характеризується множиною факторів і обставин, які потрібні для реалізації інноваційного процесу, основу якого становлять можливості, які має підприємство для здійснення інноваційної діяльності.

Схожими є визначення інноваційного потенціалу В. Фридлянова, Д. Кокуріна та В. Чабан. Так, В. Фридлянов визначає це поняття як сукупність науково-технічних, технологічних, інфраструктурних, фінансових, правових, соціокультурних та інших можливостей, що забезпечують сприйняття й реалізацію нововведень, тобто одержання інновацій. Д. Кокурін зазначає, що інноваційний потенціал – це невикористані, приховані можливості накопичення ресурсів, які можуть бути залучені для досягнення цілей підприємства; одна з системних властивостей великої і складної соціально-економічної системи, що дозволяє їй своєчасно адаптуватися до змін навколишнього середовища за допомогою ефективної комерціалізації нових знань. В. Чабан характеризує це поняття як наявні та приховані можливості залучення та використання ресурсів, спрямованих на сприйняття, впровадження нововведень, які можуть бути залучені для досягнення цілей економічних суб'єктів.

Цей підхід дозволяє врахувати можливості підприємства до здійснення інноваційної діяльності. В той же час, недоліком цього підходу є те, що він не враховує здатність та готовність підприємства щодо використання наявних можливостей в інноваційній сфері.

Прибічники наступного підходу трактують інноваційний потенціал як систему дій, заходів до розробки та впровадження інновацій. До них можна віднести К. Фрімена, що ввів в науковий обіг поняття «інноваційний потенціал». За його визначенням інноваційний потенціал – це система заходів щодо розробки, освоєння, експлуатації та вичерпання виробничо-економічного та соціально-організаційного потенціалу, який є основою нововведень. В. Нагорний, В. Левченко, С. Власова визначають інноваційний потенціал як складну, динамічну систему створення, накопичення і трансформування наукових ідей та науково-технічних результатів в інноваційні продукти, процеси.

Цей підхід враховує активну позицію підприємства щодо здійснення інноваційної діяльності, освоєння та впровадження інновацій. Водночас, не враховуються ресурси та можливості підприємства для здійснення інноваційної діяльності.

Як видно з попереднього контент-аналізу інноваційного потенціалу, кожен з підходів має свої переваги і недоліки. Спробою їх усунення може стати формування комплексного підходу до визначення цього поняття. Комплексний підхід є спробою об'єднання різних характеристик окремих підходів в єдиному визначенні. В. Гончаров та Є. Іванова визначають інноваційний потенціал як органічне поєднання ресурсів, здібностей і можливостей підприємства при здійсненні інноваційної діяльності. Схожим є визначення Ю. Левченко, який трактує інноваційний потенціал як органічне поєднання наявних ресурсів, що характеризують його спроможність до інноваційної діяльності та потенційних можливостей їх використання підприємством необхідних для забезпечення його інноваційного розвитку в умовах ринку.

Н. Сиротинська трактує це поняття як сукупність наукових, технічних, технологічних і кадрових, просторових, організаційних, фінансових та інформаційних ресурсів, що визначають спроможність підприємства до розробки інноваційних ідей та втілення їх у конкурентоспроможній інноваційній продукції [3, с. 255-260].

На думку О. Молчанової інноваційний потенціал можна визначити як сукупність ресурсів та умов діяльності, що формують готовність і здатність організації до інноваційного розвитку.

В. Верба, І. Новикова дають наступне визначення інноваційного потенціалу – це сукупність інноваційних ресурсів, що перебувають у взаємозв'язку, і чинників (процедур), які створюють необхідні умови для оптимального використання таких ресурсів з метою досягнення відповідних орієнтирів інноваційної діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємства у цілому [4, с. 22].

На думку В. Вострякової інноваційний потенціал – це інтегральна характеристика комплексу економічних ресурсів, поточних і майбутніх здатностей та можливостей економічної системи здійснювати цілеспрямовану інноваційну діяльність через трансформацію сукупності ресурсів із врахування системи внутрішніх і зовнішніх факторів

Д. Стеченко, А. Григорович, А. Дука характеризують інноваційний потенціал як готовність і здатність вперше створювати, сприймати або відтворювати нововведення і своєчасно звільнятися від застарілого. Подібним є підхід Н. Краснокутської, яка визначає це поняття як спроможність і готовність любого підприємства до втілення інноваційного процесу [5, с. 504].

Л. Шамина описує інноваційний потенціал як характеристику підприємства, що віддзеркалює наявність у підприємства наукових кадрів та працівників високої кваліфікації, сприйняття зовнішніх інновацій і можливість здійснення нововведень у власному виробництві чи організаційній структурі.

Не дивлячись на спробу надати найбільш повну, різнобічну характеристику поняття «інноваційний потенціал», цей підхід також не позбавлений недоліків, основним з яких є неоднозначність наведених визначень.

Незважаючи на складність комплексного підходу до визначення сутності інноваційного потенціалу, ми вважаємо його найбільш прийнятним в сучасних умовах, адже він враховує багатогранність досліджуваного поняття інноваційного потенціалу, не концентруючись на окремих його характеристиках, а об'єднуючи їх.

Однак, серед представників комплексного підходу відсутня єдність думок щодо того, які саме сторони інноваційного потенціалу мають знайти відображення у його визначенні.

В таблиці 1.2 наведено результати порівняльного аналізу визначень поняття «інноваційний потенціал» авторів, що є прибічниками комплексного підходу.

Таблиця 1.2.

Результати порівняльного аналізу сутності поняття «інноваційний потенціал» з точки зору комплексного підходу

Автор (група авторів)	Основні позиції визначення «інноваційного потенціалу»					
	Ресурси підприємства, які наявні або приховані	Здатність впроваджувати інновації	Готовність до здійснення інноваційної діяльності	Можливості в інноваційній діяльності	Дії та заходи до розробки та освоєння інновацій	Чинники (умови) інноваційної діяльності
В. Гончаров, Є. Іванова, Ю. Левченко	+	+		+		
Н. Сиротинська	+	+				
В. Верба, І Новикова	+					+

В. Вострякова	+	+		+	+	+
О. Молчанова	+	+	+			+
Д. Стеченко, А. Григорович, А. Дука, Н. Краснокутська		+	+			
Л. Шаміна	+			+	+	

Як видно з даних таблиці, хоча автори, що є прибічниками комплексного підходу до визначення сутності інноваційного потенціалу, намагались дати йому найповнішу характеристику, проте жодне з визначень не описує всю багатогранність цього поняття.

Висновки. Це дослідження свідчить про відсутність єдності сучасних підходів у науковому тлумаченні поняття “інноваційний потенціал”.

Критичний аналіз підходів до визначення інноваційного потенціалу та їх систематизація дозволили сформулювати власне бачення цього складного та багатогранного поняття: органічне поєднання ресурсів (інформаційних, фінансових, матеріальних та нематеріальних) з можливостями підприємства, а також здатність та готовність до їх використання під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників шляхом реалізації системи злагоджених дій по розробці та впровадженню інновацій з метою досягнення інноваційних цілей підприємства.

Література:

1. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент. – СПб.: Питер. – 2000. – 432 с.
2. Федонін О.С., Репіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник / О.С.Федонін, І.М.Репіна, О.І.Олексюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 316 с.
3. Сиротинська Н.М. Сутність інноваційного потенціалу промислових підприємств / Н.М.Сиротинська // Економічний простір. – 2011. – 55. – с. 255-260.
4. Верба В.А., Новікова І.В. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства / В.А.Верб, І.В.Новікова // Проблеми науки. – 2003. - №4. – с.22.
5. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент / Н.В.Краснокутська. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с.

References:

1. Balabanov, I.T. (2000), *Innovatsyonnyy menedzhment* [Innovative management]. – Spb., Pyter, Russia.
2. Fedonin, O.S., Repina, I.M. and Oleksiuk O.I. (2004), *Potentsial pidpriemstva: formuvannia ta otsinka* [The potential of enterprise: formation and evaluation], KNEU, Kyiv, Ukraine.
3. Syrotyns'ka, N.M. (2011), “Sutnist' innovatsijnogo potentsialu promyslovykh pidpriemstv”, *Ekonomichnyj prostir*, vol. 55, pp. 255-260.
4. Verba, V.A. and Novikova I.V. (2003), “Metodychni rekomendatsii z otsinky innovatsijnogo potentsialu pidpriemstva”, *Problemy nauky*, vol. 4, pp. 22-26.
5. Krasnokuts'ka, N.V. (2003), *Innovatsijnyy menedzhment* [Innovative management], KNEU, Kyiv, Ukraine.2003.

Стаття надійшла до редакції 31.10.2013 р.

